УКРАЇНСЬКА ПРАВНИЧА ТЕРМІНОЛОГІЯ

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ

Центр правничої термінології

ЦПТ–в (2025) 04
24 жовтня 2025 року

ВИСНОВОК
на запит Голови Верховної Ради України, Голови Робочої групи з підготовки законопроєкту з рекодифікації (оновлення) цивільного законодавства України Руслана Стефанчука

Підготовлено спільно з Інститутом української мови НАН України

На адресу Національної академії правових наук України (НАПрН України) надійшло звернення від Голови Верховної Ради України, Голови Робочої групи з підготовки законопроєкту з рекодифікації (оновлення) цивільного законодавства України пана Руслана Стефанчука (лист № 01/07-2025/198870 від 28.08.2025 р.; далі – Звернення) з проханням надати експертний висновок стосовно низки питань, що постали під час підготування проєкту оновленого Цивільного кодексу України, у зв'язку з потребою «забезпечити максимальну чіткість, послідовність та єдність законодавчої термінології, а також відповідність мовних конструкцій вимогам сучасної української літературної мови, правопису та офіційно-ділового стилю» – «з метою уніфікації та вдосконалення тексту Кодексу». Листом № 01/07-2025/210250 від 12.09.2025 пан Р. Стефанчук надіслав «уточнення» з проханням урахувати їх під час підготування висновку.

Питання, що їх викладено у Зверненні, сформульовано так:

1. «Просимо надати висновок, чи є словосполука «охоронюваний законом інтерес» граматично та стилістично правильною, чи не має вона ознак кальки або русизму, а також чи вважається усталеною в офіційно-діловому стилі й такою, що відповідає вимогам законодавчої техніки.
2. Просимо надати висновок, чи можна вважати терміни «учасник» і «суб'єкт» рівнозначними у сучасній українській мові, а також чи є стилістично та семантично виправданою заміна словосполуки «учас-

ПРАВО УКРАЇНИ • 2026 • № 1 • 179-193

ник приватних відносин» на «суб'єкт приватних відносин» у законодавчому тексті.

3. Просимо надати висновок, яка з наведених конструкцій є нормативною в сучасній українській мові (правопис, граматика, стилістика): «звернення за захистом права» чи «звернення для захисту права», а також чи допускає офіційно-діловий стиль використання обох варіантів і яка між ними різниця у значенні та стилістичному навантаженні.
4. Просимо надати висновок, чи є нормативним з погляду сучасної української літературної мови прикметник «оспорюваний» у конструкції «оспорюване право» (у значенні «право, що оспорюється»).
5. Просимо надати висновок щодо різниці між прикметниками «встановлений», «передбачений» та «визначений» у контексті правничих текстів, а також чи мають вони значеннєві та стилістичні відмінності, що впливають на їхнє застосування у законодавчих формулюваннях (наприклад: «встановлений законом», «передбачений міжнародним договором», «визначений Конституцією України»).
6. Просимо надати висновок, чи відповідає словосполука «особисті права» сучасним нормам української літературної мови та офіційно-ділового стилю у значенні прав, що є невіддільними від особи, чи є вона достатньо коректною і зрозумілою, чи доцільніше застосовувати уточнені формулювання (зокрема, «особисті немайнові права»), а також чи можна у цьому контексті вважати коректним протиставлення особистих і речових прав.
7. Просимо надати висновок, яка форма є правильною з погляду сучасних норм української мови: «речове право» («речові права») чи «речеве право» («речеві права»).
8. Просимо надати висновок, чи можна у законодавчому тексті замінити конструкцію «дія або бездіяльність фізичної особи» узагальнюючим терміном «поведінка фізичної особи», та чи відповідає така заміна сучасним нормам української мови й офіційно-ділового стилю без зміни змістового навантаження.
9. Просимо надати висновок, який із варіантів є мовно та стилістично правильнішим для використання у законодавчому тексті: «вийти з юридичної особи» чи «припинити участь у юридичній особі», а також чи допускається застосування обох конструкцій і яка з них точніше передає зміст у правничому контексті.
10. Просимо надати висновок щодо можливості заміни словосполуки «заснування юридичної особи» на «створення юридичної особи» у законодавчому тексті. Чи відповідає така заміна сучасним нормам української літературної мови та чи не змінює вона змістового наван-

pravoua.com.ua

таження? Окремо просимо роз'яснити питання щодо співвідношення форм «створення» та «утворення»: чи є вони рівнозначними, чи мають різні значеннєві відтінки у законодавчому контексті.

11. Просимо надати висновок, чи є вживання дієслова «випливає» у правничих текстах («якщо інше не випливає із змісту відносин», «… випливає із змісту закону») граматично і стилістично коректним, які можливі синонімічні конструкції («виходить із», «ґрунтується на», «зумовлюється» тощо) можуть бути використані та чи існує практична потреба у такій заміні.

12. Просимо надати висновок щодо правил уживання числівників у законодавчому тексті: у яких випадках у Цивільному кодексі України слід застосовувати цифрове позначення («1», «25», «2025»), а в яких – словесне («один», «двадцять п'ять», «дві тисячі двадцять п'ять»), а також які принципи уніфікації доцільно застосувати для забезпечення єдності викладу.

13. Просимо надати висновок щодо правильності та доцільності використання у законодавчому тексті словосполук «зокрема», «у тому числі» та «у тому числі, але не виключно», пояснити відмінності їх значення і стилістичного навантаження та визначити, який контекст уживання кожної з цих конструкцій є нормативним і найбільш відповідним вимогам офіційно-ділового стилю.

14. Просимо надати висновок щодо правильності та доцільності застосування у законодавчому тексті конструкцій «з дня» / «від дня» та «з моменту» / «від моменту», чи є всі ці варіанти нормативними та які контексти їх використання відповідають сучасним нормам української літературної мови й офіційно-ділового стилю.

15. Просимо надати висновок щодо правильності використання конструкцій «у разі спору» та «у разі виникнення спору» у законодавчому тексті, визначити, чи є між ними семантична або стилістична різниця та який варіант доцільніше застосовувати для уніфікації тексту Цивільного кодексу України.

16. Просимо надати висновок щодо правильності використання прислівників «одноособово» та «одноосібно» у тексті Цивільного кодексу України. Звертаємо увагу, що в різних статтях Кодексу трапляються обидва варіанти («одноособово» – ч. 3 ст. 597[8], ч. 3 ст. 134; «одноосібно» – ч. 3 ст. 160). Яка з цих форм є нормативною та стилістично коректною, і чи потребує термінологія уніфікації?

17. Просимо надати висновок щодо правильності вживання терміна «правовідношення» в однині у законодавчому тексті. У чинному Цивільному кодексі України це слово зустрічається у п. 6 і 7 ч. 2 ст. 16, ч. 1 ст. 237

ПРАВО УКРАЇНИ • 2026 • № 1 • 179-193

та ч. 1 ст. 509. Чи відповідає така форма сучасним нормам української мови та офіційно-ділового стилю і чи можливе уніфікування шляхом заміни на форму множини «правовідносини»?

18. Просимо надати висновок, чи є словосполуки «прийняти рішення» та «ухвалити рішення» рівнозначними з погляду сучасної української мови, чи існує між ними стилістична або семантична різниця та чи доцільно з метою уніфікації законодавчої термінології застосовувати по всьому тексту Кодексу єдину конструкцію «ухвалити рішення» («ухвалення рішення»).

19. Просимо надати висновок щодо коректності та уніфікації використання у тексті Цивільного кодексу України словосполучень «…якщо інше не випливає із суті…» та «…якщо інше не випливає із сутності…», визначити, чи є «суть» і «сутність» термінологічними синонімами у сучасній українській мові, чи доцільно обрати єдиний варіант для всього тексту Кодексу та чи існують інші стилістично виправдані альтернативи.

20. Просимо надати висновок щодо можливості заміни словосполуки «моральні засади суспільства» на більш сучасний термін, який би узгоджувався з підходами до регулювання приватних відносин у сучасних європейських правопорядках. У зарубіжних системах застосовуються різні мовні формули: у німецькому праві — «gute sitten», у французькому — «bonnes mœurs», в італійському — «buon costume». У зв'язку з цим просимо визначити точні термінологічні відповідники для української мови до понять «gute sitten», «bonnes mœurs», «buon costume»; з'ясувати, чи можна вважати англійську словосполуку «good faith» термінологічним еквівалентом наведених понять.

21. Просимо надати висновок щодо правильності написання у законодавчому тексті прикметників «приватноправовий» та «публічно-правовий», чи відповідає чинним правилам українського правопису вживання форми «приватноправовий» без дефіса і «публічно-правовий» із дефісом, та чи є доцільним уніфікування цих написань у межах Цивільного кодексу України.

22. Просимо надати висновок щодо можливості написання у тексті Цивільного кодексу України слів «Захисники» і «Захисниці» з великої літери, чи відповідає таке написання чинним нормам українського правопису та офіційно-ділового стилю і за яких умов воно може вважатися допустимим.

23. Просимо надати висновок щодо правильності використання дієслова «відпадати» у законодавчому тексті (наприклад: «якщо відпали обставини», «коли підстава … згодом відпала»). Чи відповідає воно

pravoua.com.ua

сучасним нормам української мови та офіційно-ділового стилю і чи доцільно застосовувати інші дієслівні форми (наприклад, «відсутні», «припинили існування», «втратили силу») для уніфікації термінології.

24. Просимо надати висновок, чи є словосполуки «правовий статус» і «правове положення» рівнозначними (синонімічними) у сучасній українській мові, чи відповідають обидва варіанти вимогам офіційно-ділового стилю та чи доцільно їх уніфікувати у тексті Цивільного кодексу України.
25. Просимо надати висновок щодо правильності вживання у законодавчих текстах дієслова «поширюватися». Зокрема, чи відповідають нормам сучасної української мови такі конструкції: «норми поширюються на…», «вимоги поширюються на…», «положення поширюються на…», та чи потребують ці вирази уніфікації в тексті Цивільного кодексу України.
26. Просимо надати висновок щодо нормативності вживання у законодавчих текстах конструкцій «та (або)» і «та/або» для позначення альтернативності. Який із цих варіантів є граматично і стилістично правильним для офіційно-ділового стилю та який із них доцільніше застосовувати у Цивільному кодексі України для забезпечення єдності викладу?».

Президент НАПрН України В. Журавель скерував Звернення та «уточнення» (вих. листи відповідно: № 922 від 28.08.2025 р., № 974 від 16.09.2025 р.) до Центру правничої термінології НАПрН України.

Наукова комісія Центру правничої термінології ухвалила цей Висновок, підготувавши його спільно з Інститутом української мови НАН України, 24 жовтня 2025 року.

Щодо питання 1:

Синтаксична конструкція *охоронюваний законом інтерес* не відповідає граматичній нормі сучасної української літературної мови. Це – калька з російської мови, тому її потрібно замінити на граматично правильну синтаксичну конструкцію ***інтерес, що його захищає (охороняє) закон.***

Щодо питання 2:

Відповідно до лексичних норм сучасної української літературної мови іменники *суб'єкт* і *учасник* мають різні значення.

Суб'єкт – 1) *філос.* Істота, здатна до пізнання навколишнього світу, об'єктивної дійсности й до цілеспрямованої діяльности; 2) *книжн.* Особа,

ПРАВО УКРАЇНИ • 2026 • № 1 • 179-193

група осіб, колектив, організація, яким належить активна роль у певному процесі, акті; 3) *юр.* **Особа, група осіб, організація, держава та ін., що мають певні права та обов'язки**; 4) *мед.* Людина як носій певних фізичних і психічних якостей; людина як об'єкт дослідження; 5) *розм.* Людина як особа, жива істота, ім'я якої не хочуть називати; 6) *лог.* Предмет судження; 7) *лінгв.* Підмет (див.: Словник української мови: в 11 т. Т. IX. Київ: Наукова думка, 1978. С. 814; Словник української мови / відп. ред. В.В. Жайворонок. Київ: Просвіта, 2016. С. 1118).

Учасник – це «той, хто бере або брав участь у чому-небудь» (див.: Словник української мови: в 11 т. Т. X. Київ: Наукова думка, 1979. С. 531; Словник української мови / відп. ред. В.В. Жайворонок. Київ: Просвіта, 2016. С. 1210).

Із наведених значень іменників *суб'єкт* і *учасник* зрозуміло, що суб'єкт може бути або не бути учасником певної дії, процесу, стану та ін., тому замінювати словосполучення *учасник приватних відносин на суб'єкт приватних відносин* можна лише залежно від семантики контексту. Зокрема, іменника *суб'єкт* треба застосовувати, коли йдеться про *суб'єкта приватних відносин* у загальному – як інституту цієї галузі права, а іменника учасник – коли конкретний такий суб'єкт набуває (набув) статусу учасника таких правовідносин.

Щодо питання 3:

Із двох синтаксичних конструкцій *звернення за захистом права* та *звернення для захисту права* для передавання значення мети потрібно вживати ***звернення для захисту права,*** оскільки в українській літературній мові спеціалізованим засобом вираження цього значення є форма родового відмінка іменника з прийменником *для.*

Щодо питання 4:

Дієприкметник *оспорюваний* є калькою російського дієприкметника *оспариваемый.* Його український відповідник – ***оскаржуваний (заперечуваний).*** Саме тому у правничих текстах замість словосполучення *оспорюване право* потрібно вживати словосполучення *оскаржуване* ***(заперечуване) право.***

Щодо питання 5:

Дієприкметник *передбачений* неточно передає значення 'який утвердив, узаконив що-небудь' (див.: Мовний коментар до Конституції України та інших нормативних актів / [уклад.: С. Головатий, С. Сидоренко, І. Савченко; комент.: К. Городенська, Л. Колібаба, В. Фурса; вступ. слово П. Гриценка; за заг. ред. П. Гриценка, С. Головатого]; Конституційний Суд України, Пост.

pravoua.com.ua

коміс. з питань правн. термінології; Ін-т укр. мови НАН України. Харків: Право, 2025. С. 54, 55 та ін.).

Дієслово *передбачати* має значення; 1. Бачити, припускати що-небудь заздалегідь; чекати чогось // Робити правильний висновок про напрямок розвитку чого-небудь, про можливість якоїсь події тощо на основі вивчення фактів, даних і т. ін. // Мати на увазі що-небудь, не забувати про щось // Планувати, проектувати що-небудь. 2. Мати що-небудь своєю умовою або передумовою; виходити з чогось, ґрунтуватися на чому-небудь (див.: Словник української мови: в 11 т. Т. VI. Київ: Наукова думка, 1975. С. 164). Жодне з цих значень не є придатним для суто юридичного контексту.

Тому у правничих текстах замість нього потрібно використовувати дієприкметника *установлений (встановлений)* або *визначений*, вибір одного з яких залежить від значення поєднуваного з ним іменника. Дієприкметника ***установлений (встановлений)*** треба поєднувати переважно з іменником Конституція (напр.: установлений у *Конституції*) – адже Конституція є актом *установчої* влади, а ***визначений*** – переважно з іменником *закон* (напр.: *визначений у законі*): за статтею 92 Конституції встановлено перелік предметів, що їх визначає лише закон. У Конституції є також інші статті, у яких зазначено, що той чи той предмет визначає закон (як-от статті: 4, 10, 17, 42, 43, 45, 55, 63, 95, 98, 100, 107, 116, 120, 125, 128, 129, 129^1, 131^1, 131^2, 133, 139, 140, 141, 146, 148, 153).

Щодо питання 6:

Відповідно до лексичних норм сучасної української літературної мови у правничих текстах потрібно розмежовувати словосполучення ***особисті права*** і ***особові права.***

Як варіант: ***особисті права*** – це немайнові (нематеріальні, неречові) права особи, що її питоменні, невіддільні від неї, властиві від природи та належать їй як скарбові Природи безвідносно до суспільної належности (напр., честь, гідність тощо), а ***особові права*** – це майнові (матеріальні, речові) права особи, що їх вона набула за життя як член суспільства (напр., право на власність, право на спадщину, авторство та ін.). Над цим питанням варто поміркувати фахівцям із права, як визначитись остаточно.

Щодо питання 7:

Правильною є форма: *речóве право (речóві права).*

ПРАВО УКРАЇНИ • 2026 • № 1 • 179-193

Щодо питання 8:

У законодавчих текстах не можна замінити конструкцію *дія або бездіяльність фізичної особи* на конструкцію *поведінка фізичної особи,* оскільки іменники *дія* і *поведінка* відрізняються за значеннями: *дія* – ‘робота, діяльність, здійснення чого-небудь’ (див.: Словник української мови: в 11 т. Т. ІІ. Київ: Наукова думка, 1971. С. 311; Словник української мови / відп. ред. В.В. Жайворонок. Київ: Просвіта, 2016. С. 234); *поведінка* – ‘сукупність чиїх-небудь дій і вчинків; спосіб життя // певні дії, учинки взагалі // уміння поводити себе відповідно до встановлених правил’ (див.: Словник української мови: в 11 т. Т. VI. Київ: Наукова думка, 1970. С. 637; Словник української мови / відп. ред. В.В. Жайворонок. Київ: Просвіта, 2016. С. 800).

У правничих текстах треба застосовувати антонімічні пари: *дія – бездія, діяльність – бездіяльність.*

Щодо питання 9:

У сучасній українській літературній мові дієслово *вийти* вживають не тільки з прямим значенням ‘вийти звідки-небудь назовні, за межі чогось’, а й із переносним – ‘вибути звідки-небудь, із чогось, залишити якийсь заклад, установу, організацію і т. ін. (див.: Словник української мови: в 11 т. Т. І. Київ: Наукова думка, 1970. С. 530). З огляду на те, що *юридична особа* – це «об’єднання осіб та / або майна у відокремлене підприємство, установу або організацію» (див.: Юридична енциклопедія: у 6 т. Т. 4. Київ: Видавництво «Укр. енциклопедія» імені М. П. Бажана, 2002. С. 352), у законодавчих текстах правильно вживати конструкцію ***вийти зі складу юридичної особи.***

Щодо питання 10:

У сучасній українській літературній мові дієслова *засновувати / заснувати і створювати / створити* та віддієслівні іменники *засновування / заснування і створювання / створення* мають одне спільне значення – ‘класти / покласти початок чому-небудь, організовувати / організувати щось’ (див.: Словник української мови: в 11 т. Т. ІІІ. Київ: Наукова думка, 1972. С. 321; Словник української мови: в 11 т. Т. ІХ. Київ: Наукова думка, 1978. С. 676; Словник української мови / відп. ред. В.В. Жайворонок. Київ: Просвіта, 2016. С. 336, 1102). Але в межах цього спільного значення розрізняються контекстом уживання: *засновування / заснування* здебільшого стосується історичних контекстів, пор.: *заснування міста Києва, 150-річчя від дня заснування Чернівецького університету; тоді як створювання / створення* має ширший контекст сполучуваности, пор.: *створення робочої групи, створення колективу* та ін.

pravoua.com.ua

Спільнокореневі віддієслівні іменники *створення* і *утворення* не збігаються за всіма властивими їм значеннями. Вони розрізняються деякими своїми значеннями та відтінками значень, що зумовлено їхньою різною сполучуваністю з іншими словами, пор. можливі вживання *створення умов; створення закону* і неможливі *утворення умов; утворення закону.*

Щодо питання 11:

Дієслово *випливати* кодифіковане у тлумачних словниках української мови з переносним значенням 'бути логічним наслідком чого-небудь' (див.: Словник української мови: в 11 т. Т. І. Київ: Наукова думка, 1970. С. 454; Словник української мови / відп. ред. В.В. Жайворонок. Київ: Просвіта, 2016. С. 116), що дає підстави вживати його в науковому та офіційно-діловому стилях.

Щодо питання 12:

Числівник – це частина мови, яка означає абстрактно-математичне число або точно визначену кількість предметів під час лічби (5 + 5; *25 кілограмів, шестеро студентів, три заяви, сім представників*).

Числівники вживають у всіх стилях сучасної української літературної мови, але по-різному. Зазвичай їх записують арабськими цифрами, а римськими позначають номери виборних органів, спортивних змагань, наукових конференцій, кварталів, семестрів, імператорів, королів.

В офіційно-діловому стилі використовують багато числових назв, які мають спеціальне оформлення. Відповідно до технічних правил оформлення числівників в цьому стилі треба зважати на такі основні правила запису цифрової інформації:

1. Прості кількісні числівники, що називають однозначне число (без вказівки на одиниці виміру), записуємо словом, а не цифрою, напр.: *комісія у складі **шістьох** осіб, між **трьома** фірмами укладено договір.*

2. Простий числівник на позначення часових меж записуємо словом, напр.: *за **два** місяці до закінчення терміну дії контракту, випробування повинні тривати **два-чотири** місяці.*

3. Якщо біля числівника є найменування одиниці вимірювання, його записуємо цифрою, напр.: *продано **10 кг** цукру, відведено ділянку площею **40 га.***

4. Складні та складені числівники записуємо цифрами, окрім позиції, коли їх ужито на початку речення, пор.: *На засіданні присутні **250** депутатів і **Двісті п'ятдесят** депутатів присутні на засіданні; Надіслано*

128 *підручників до бібліотек і* ***Сто двадцять вісім*** *підручників надіслано до бібліотек.*

5. Грошову суму записуємо спочатку цифрами, а в дужках – словами, напр.: *виплатити* ***35 500 (тридцять п'ять тисяч п'ятсот) грн.***

6. Складні слова, перша частина яких – цифра, можна записувати в документації комбіновано: **1,5-відсоткова** компенсація або **1,5%-ва** компенсація. Цифру можна записати і числівниковим словом **півторавідсоткова** компенсація.

7. Навчальні й фінансові роки потрібно записувати так: у **2025/26** навчальному році.

8. У документах дату можна записувати так: 01.09.2000, 1 вересня 2000 року, перше вересня двохтисячного року.

9. Для вираження приблизної кількости чого-небудь використовуємо прийменники понад, більше, до, менше, напр.: підприємство зекономило понад 10 000 (десять тисяч) грн; витрати на канцтовари становили менше 2 000 (двох тисяч) грн.

Щодо питання 13:

У тому числі – калька з російського *в том числе.* Замість неї в офіційно-діловому стилі для виокремлення кого- або чого-небудь із сукупности, чогось цілого потрібно вживати українських відповідників – виокремлювального сполучника ***зокрема й*** або прийменниково-займенникової форми ***серед них.***

Щодо питання 14:

Прийменниково-відмінкові форми *з дня / від дня, з моменту / від моменту* в українські літературній мові – нормативні, рівнозначні. Єдине застереження: в одному тексті потрібно вживати ту саму форму – або з прийменником *з*, або з прийменником *від.*

Щодо питання 15:

Конструкції *у разі спору й у разі виникнення спору* виражають різні значення.

Якщо спір є (факт доконаний), то застосовуємо словосполучення *у разі спору;* за потреби конкретизації факту виникнення спору між суб'єктами, або встановлення часу його виникнення застосовуємо словосполучення *у разі виникнення спору.*

pravoua.com.ua

Щодо питання 16:

Прислівники *одноосібно* та *одноособово* близькі за значеннями, пор.:

ОДНООСІ́БНО, присл. 1. Індивідуально <...> 2. *рідко*. Без чиєї-небудь участі, допомоги; окремо, самостійно (див.: Словник української мови: в 11 т. Т. V. Київ: Наукова думка, 1974. С. 636); Присл. до **одноосібний**. Який приймається або здійснюється однією особою (див.: Словник української мови: в 11 т. Додатковий том: у 2 кн. Кн. 2. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. С. 161).

ОДНООСОБО́ВО. Присл. до **одноособовий**. Який приймається або здійснюється однією особою (див.: Словник української мови: в 11 т. Т. V. Київ: Наукова думка, 1974. С. 637).

Обидва прислівники – *одноосібно* та *одноособово* є нормативними в сучасній українській літературній мові; їх можна застосовувати в правничих текстах, дотримуючись уодноманітнення (не допускаючи варіантів) у тому самому нормативному акті (зокрема, у Цивільному кодексі).

Щодо питання 17:

В українській літературній мові розмежовують значення та вживання слів *відношення, відносини, взаємини, стосунки.*

Відношення виражає зв'язки між предметами, явищами. Це слово використовують передусім у фізичних, хімічних, математичних та лінгвістичних термінах, пор.: *арифметичне* ***відношення, відношення*** *поверхонь, синтаксичне* ***відношення***.

Відносини вживають на означення стосунків, взаємин між членами якогось колективу, громади, між суспільними групами, соціально-економічними та політичними об'єднаннями, організаціями, країнами, пор.: *виробничі* ***відносини***, *економічні* ***відносини***, *міжнародні* ***відносини***, *дипломатичні* ***відносини***, *торгівельні* ***відносини***, *ринкові* ***відносини*** та ін.

Взаємини позначають особисті зв'язки між людьми, пор.: *родинні* ***взаємини***, *взаємини між чоловіком і жінкою,* ***взаємини*** *між дітьми,* ***взаємини*** *між батьками і дітьми.*

Стосунки вживають на означення зв'язків між людьми, контактів узагалі, пор.: ***стосунки*** *з колегами, особисті* ***стосунки***, *позашлюбні* ***стосунки***, *з'ясовувати* ***стосунки***.

З огляду на таке розмежовування зазначених слів потрібно замінити термін *правовідношення* (однина і множина) на ***правостосунок*** (однина) і ***правостосунки, правовідносини*** (множина).

Ужиток в українській правничій мові термінів *стосунок* (однина) і *стосунки* (множина) фіксує Російсько-український словник правничої мови (Головний редактор акад. А. Ю. Кримський; К. 1926): **отношение** – стосунок (-нку); *Установить (этим актом) юридические* -**ния** *(с кем)* – встановити (цим актом) правні стосунки (відносини) з ким-небудь (С. 100).

Щодо питання 18:

Прийняти рішення – калька з російського *принять решение*. Замість неї потрібно вживати її український нормативний відповідник – ***ухвалити рішення*** (також: ухвалити Конституцію, ***ухвалити закон, ухвалити нормативний акт, ухвалити постанову***).

Щодо питання 19:

Суть і *сутність* – це слова-синоніми, тому що вони мають одне спільне значення – ‘найголовніше, основне в кому-, чому-небудь; зміст, основа’ і одне відмінне, властиве слову *сутність* – ‘У філософії — головне, визначальне в предметі, що зумовлене глибинними зв’язками й тенденціями розвитку і пізнається на рівні теоретичного мислення’ (див.: Словник української мови: в 11 т. Київ: Наукова думка, 1970–1980. Т. IX. С. 862). Отже, у межах другого значення не можна вживавати слова *суть*. До того ж воно має фразеологізовані сполуки *говорити (відповідати) по суті, по суті справи,* що є кальками з російської мови, але в них слово *суть* не можна замінити на *сутність*. Відповідно до цих значень потрібно розмежовувати сполучуваність слів ***суть*** і ***сутність***. Тому щодо явищ права треба вживати формулу «… якщо інше не випливає **із суті** [того чи того явища]».

Щодо питання 20:

Слово *доброзвичайність* є абстр. до *доброзвичайний* у значенні: Цілком пристойний, нормальний (див.: Словник української мови: в 11 т. Т. II. Київ: Наукова думка, 1971. С. 325). У російсько-українських словниках за редакцією А. Кримського та С. Єфремова, у словниках С. Караванського, О. Ізюмова подано доброзвичайність як синонім до моральність, *етичність* (https://r2u.org.ua). Українсько-англійський словник [уклад. К.-Г. Андрусишин і Дж.-Н. Кретт. Саскатун (Канада), 1990] подає українське слово ***доброзвичайність (-ности)*** як віповідник до англійського **morality; good manners (customs)** (С. 189).

Тому замість термінного словосполучення *моральні засади суспільства* рекомендуємо використовувати слово-термін *доброзвичайність*, який відповідає латинському *boni mores*.

pravoua.com.ua

Щодо питання 21:

В українській мові слово *правовий* насильно впровадив комуністичний режим СРСР на досягнення поставленої ним же мети максимально зблизити українську мову до російської, коли видав у 1948 році в Москві «свого» російсько-українського словника. У ньому *правовий* подано як «нормативне» і як **єдиний** український відповідник до російського правовой (див.: Російсько-український словник / головний редактор М. Я. Калинович. М.: Державне видавництво іншомовних і національних словників, 1948. С. 491). Це означає, що в теперішній українській правничій мові термін *правови́й* є калькою російського *правовой*.

Як засвідчено у друкованих і рукописних джерелах від XIV ст. по 30-ті роки XX ст. в українській правничій мові загалом і в українських актах права зокрема вживали лише два питомо українські прикметники – *правний* і *правничий* – відповідно до російського *правовой*. Їх ужиток розмежовують за значеннями: ***правний*** – 1) ‘справедливий, ґрунтований на справедливості’: *правна держава;* 2) ‘який випливає з норми права’ (у цьому значенні його синонім – *юридичний*): *правний акт, правний режим, правна відповідальність, правні засади* та ін.; ***правничий*** – ‘пов’язаний із діяльністю людини в різноманітних сферах’ (у цьому значенні його синонім – *юридичний*): *правничий захист, правнича мова, правнича практика, правнича наука* та ін. (див.: Мовний коментар до Конституції України та інших нормативних актів / [уклад.: С. Головатий, С. Сидоренко, І. Савченко; комент.: К. Городенська, Л. Колібаба, В. Фурса; вступ. слово П. Гриценка; за заг. ред. П. Гриценка, С. Головатого]; Конституційний Суд України, Пост. коміс. з питань правн. термінології; Ін-т укр. мови НАН України. Харків: Право, 2025. С. 47, 133 та ін.).

На цій підставі замість складних прикметників *приватноправовий, публічноправовий потрібно вживати приватноправний, публічноправний,* оскільки в українській правничій мові термін правови́й є калькою російського *правовой*. Задля уникнення вживання в українській мові кальки з російського *правовой* у складних словосполуках (як-от: «приватно-правове регулювання», «цивільно-правовий договір», «приватно-правовий акт», «приватно-правові відносини», «цивільно-правові відносини», «цивільно-правовий захист» «речово-правовий інститут» тощо) іншими українськими формами є: *у приватному праві / за приватним правом (напр. регулювання в приватному праві, регулювання за приватним правом; договір за цивільним правом; акт приватного права; відносини за приватним правом; відносини за цивільним правом; захист за цивільним правом; інститут речового права* тощо.

Щодо питання 22:

У чинному «Українському правописі» (Київ: Наукова думка, 2019) немає правила, за яким можна було б писати слова *захисники* і *захисниці* з великої букви в офіційних текстах. У неофіційних текстах для передавання поваги, вдячности можна писати ці слова з великої букви. Таке вживання великої букви називають стилістичним.

Щодо питання 23:

Замість дієслів відпадати / відпасти в контексті *відпали обставини* і под. потрібно використовувати дієслова *зникати / зникнути,* пор.: *Якщо зникли обставини…; Коли підстава… згодом зникла* (див.: Словник української мови: в 11 т. Т. ІІІ. Київ: Наукова думка, 1972. С. 663).

Щодо питання 24:

В українській літературній мові іменники *положення* та *статус* – не рівнозначні, не взаємозамінні. Термінне словосполучення *правове положення* є калькою з російської мови. Його український відповідник – *правний стан.* Залежно від контексту синонімом термінного словосполучення *правний стан* може вказувати на *правний статус.* Слово *статус* як правничий термін вказує на юридичну реальність, у якій перебуває особа. Наприклад, у цивільному праві, за *актом цивільного стану*, як-от *свідоцтво про народження* – особа набуває *правного статусу* громадянина України (або: як-от *свідоцтво про шлюб* – особа набуває *правний статус* члена подружжя). Проте багатозначне слово *стан* має значно ширшу семантику, *ніж статус* (див.: Словник української мови: в 11 т. Т. ІХ. Київ: Наукова думка, 1978. С. 642–644). Така багатозначність призведе до різного його витлумачення у правничих текстах. Тому, якщо в тексті Цивільного кодексу України йдеться про юридичний статус особи, то рекомендуємо вживати термінного словосполучення ***правний статус***, а не «правове положення».

Щодо питання 25:

Синтаксичні конструкції на зразок *Норми поширюються на..., Вимоги поширюються на...* відповідають чинним нормам сучасної української літературної мови. У конструкції *Положення поширюються на…* іменник *положення* потрібно замінити на ***приписи*** (див.: Мовний коментар до Конституції України та інших нормативних актів / [уклад.: С. Головатий, С. Сидоренко, І. Савченко; комент.: К. Городенська, Л. Колібаба, В. Фурса; вступ. слово П. Гриценка; за заг. ред. П. Гриценка, С. Головатого]; Конституційний

pravoua.com.ua

Суд України, Пост. коміс. з питань правн. термінології; Ін-т укр. мови НАН України. Харків: Право, 2025. С. 331 та ін.).

Щодо питання 26:

В офіційно-діловому стилі між однорідними членами речення зі значенням, близьким як до єднального (**=і**), так і до розділового (**=або**), уживають комбінованих єднально-розділових сполучників **і/або, та/або** (без відступів до і після скісної риски) (Український правопис. Київ: Наукова думка, 2019. § 165, п. 1).

Керівник Центру правничої термінології
Сергій Головатий

— — — — — — — — — — — — — — —

Головатий Сергій. Щодо мови правничої. Студії. Зібране. Словники. Документи. К. : Наш Формат, 2024. xiv, 1016 с. : іл. (XXXII).

Ця книга – про українську правничу мову, яка зазнала глибокого змосковщення, особливо від кінця 20-х років XX ст. за тотальної совєтизації всіх сфер життя українців. За десятиліття інтенсивних трансформацій з української мови витіснено базові елементи *правний* і *правничий*, натомість накинуто росіянізм-кальку правовий, а в слові *право* начисто стерто його первинний серцевинний смисл – *ідеал справедливого*. Совєтизація поняття «право» через нашарування на нього ідеології «червоного», «революційного» та «радянського» спричинила спотворення смислів і знищення сутності ключових понять і явищ у царині права, що їх в українській мові досі позначають за московськими моделями як *правова держава, правовий закон, правова норма, правова система, правова наука, правова позиція* тощо.

Такі перенесення в українську правничу мову чужих, непитомих елементів, усталених словосполук зі спотвореними смислами ключових понять унеможливлювали точний переклад українською мовою актів міжнароднього права, спеціяльних юридичних текстів з англійської, німецької та инших мов, зробили непридатними для професійного використання тлумачні й перекладні словники.

Книга повертає до спадщини українських правників і мовознавців 20–30-х років XX ст., чий внесок у формування української наукової термінології, зокрема і з ділянки правництва, об'єктивно й гідно ще не поціновано.

Провідне завдання розвитку української правничої мови, наукової термінології правознавства – очищення їх від московського і совєтського спотворень, вироблення й використання в юридичних текстах питомо українських термінів і моделей словосполук. З цією метою автор запропонував подати в українському тлумачному словнику нове, десовєтизоване, пояснення змісту та структуру значень терміна *право*, що конче потрібне для оновлення системи української правничої термінології.

Для правників, мовознавців, перекладачів, широкого кола шанувальників української мови.

— — — — — — — — — — — — — — —

ПРАВО УКРАЇНИ • 2026 • № 1 • 179-193